

היינו: אמה בת ששה טפחים; (15) חוין ממזבח הזהב שהיה אמה על אמה והאמה בת חמשה טפחים היא.

והקרן של מזבח החיצון, והם ארבעה אבנים אמה על אמה בגובה אמה לפינות מזבח העולה, ויתבאר בהמשך הגמרא איזו אמה היתה באמה בת חמשה.

והסובב והיסוד של המזבח החיצון, ויתבאר יותר בגמרא בהמשך הענין.

רבי יהודה אומר:

אמת בנין — כגון חומת הבית ומזבח החיצון (16) — היתה באמה בת ששה טפחים.

ושל כלים — ארון ושולחן ומזבח הזהב — באמה בת חמשה טפחים.

אמר רבי יוחנן: ושניהם — רבי מאיר ורבי יהודה — **מקרא אחד** ביחזקאל **מג דרשו:**

שנאמר: **”ואלה מדות המזבח** [מזבח החיצון] **באמות** [כאלו, שכל] **אמה** [בינונית מחזיקה] **אמה וטופח** [של אמות אלו; כלומר, באמה בת חמשה טפחים, שהאמה הבינונית היא אמה וטופח מאמה זו] — (17)

[ובאלו אמות אני אומר שיהיו בנות חמשה צא-ב טפחים]:

וחיק האמה, ואמה רוחב, וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד, וזה [ובאמה זו יהא] **גב המזבח**”, ומתבאר המקרא בסמוך.

גובה המזבח החיצון מהרצפה כולל הקרנות שבלטו מעליו בארבע פנותיו, היה עשר אמות; והקרנות עצמן גובהן ורחבן אמה.

תחתית המזבח היתה גבוהה אמה אחת, והיה “נכנס” המזבח רוחב אמה, ובליטה וכניסה זו היא הנקראת “יסוד”; משפת היסוד עולה המזבח בקו ישר חמש אמות, ושם הוא “נכנס” שוב אמה אחת, וכניסה זו היא הנקראת “סובב”; מהסובב עלה המזבח

ופשך”, ונמצא, דבאמה גדולה מיירי; ועוד, אם כדברי הזקן, לא היה לו לכתוב “וחיק” כי אם “חיק האמה”.

ופירש לנו רבינו הכי: למעלה הזכיר מדות המזבח “והאריאל שתיים עשרה אמה ...” ושאר מדותיו, ועתה כך אמר הכתוב: “אלה מדות המזבח” שאמרת לך הכל נמדד ב”אמה [שהיא] אמה וטפח”, “וחיק” שהיא יסוד, אינו נמדד אלא באמה שהיא אמה קטנה, ולא באמה שהיא אמה וטפח; ועתה דברי יונתן בן עוזיאל קיימין, כך שמעתי, ועיקר.

ובהגה”ה על הגליון בתוספות כאן, כתוב על פירוש התוספות: ככל פירוש זה איתא להדיא בתוספתא דכלים בבא מציעא פרק ו.

15. ובגמרא לקמן צח א יתבאר, למה נקראת אמה בת ששה טפחים “אמה בינונית”.

16. נתבאר על פי רש”י; ומיהו אף לרבי יהודה היתה אמת היסוד והסובב והקרנות — של המזבח החיצון — בת חמשה טפחים, כמבואר בהמשך הענין.

17. נתבאר על פי רש”י כאן, והתוספות כאן, ורש”י בעירובין ד א.

אך בעירובין שם נוספה הג”ה ברש”י: כאשר מפורש בקונטרס, שמע רבינו מרבי יעקב בר יקר; ועתה חזר בו, דקשיא ליה מה שתרגם יונתן “אמה אמה וטפח”: “אמתא דהיא אמתא

המשה טפחים, הא כל שאר אמות כלים יהיו באמה בת ששה טפחים.

ורבי יהודה סבר לפרש:

כזה — כגב המזבח שהוא באמה בת חמשה — יהו כל אמות הכלים.

קא סלקא דעתיה דבני הישיבה לפרש את הכתוב, שהוא מדבר על אמות הגובה של היסוד והסובב; כיצד:

מתחתית היסוד ועד כניסת הסובב היה המזבח באמה בת חמשה בגובה, כלומר, הפסוק מתיחס לגובה המזבח מתחתית היסוד ועד הסובב שהוא יהא באמה בת חמשה טפחים —

ומאי "חיק האמה ואמה רוחב", דמשמע: אין הכתוב מתיחס אלא ליסוד ולסובב ולא מזה לזה, (2) הכי קא אמר הכתוב:

מחיק האמה דהיינו היסוד [כולל היסוד עצמו] ועד אמה רוחב — דהיינו הסובב — באמה בת חמשה טפחים.

ואילו אמת הקרן שהיתה באמה בת חמשה טפחים, היינו רוחב הקרן ולא גבהו. (3)

ומקשינן עלה: (4) והרי גובה המזבח כמה

בקו ישר שלש אמות, עד למקום ההקטרה מקביל לתחתית הקרנות, והקרנות במקומן עולות בקו ישר אמה נוספת, הרי עשר אמות.

ומפרשת הגמרא: "חיק האמה": זה יסוד המזבח, (1) ויתבאר בסוגיא, באיזה אמה של היסוד הכתוב מדבר, אם זו העולה או זו הנכנסת.

"אמה רוחב": זה סובב, ויתבאר בהמשך, אם הכוונה לעליית המזבח מהיסוד ועד הסובב שהיו חמש אמות, או לכניסת הסובב שהיתה אמה אחת.

"וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד": אלו קרנות, שממרכז הקרן ועד שפתו היה זרת אחד שהוא חצי אמה, ורחבו הכולל אמה אחת וגבהו אמה אחת, ואמת הקרן היתה באמה בת חמשה טפחים, ויתבאר לקמן אם הכוונה היא לאמת הגובה או לאמת הרוחב.

"וזה גב המזבח": זה מזבח הזהב, שהיה ארכו אמה ורחבו אמה, ואמות אלו היו של חמשה טפחים.

רבי מאיר סבר לפרש את מאמר הכתוב "וזה גב המזבח", שהוא בא לומר:

זה — גב המזבח — הוא שיהא באמה בת

3. כן נראה מדברי הגמרא בהמשך הסוגיא; והמכריח את הגמרא לחלק בין אמת הקרן שהיא ברוחב משאר האמות הנזכרות בכתוב שהן בגובה, היינו משום שלשון הכתוב בפשוטו מורה על הרוחב; יד בנימין, וראה עוד שם; או משום שהכתוב הרי אומר "מחיק האמה ועד אמה רוחב", ומשמע עד שם ותו לא.

4. סגנון לשון הגמרא שונה מהרגיל, כי הגמרא

1. על שם שהוא חיקו ותיקונו של מזבח מלמטה; רש"י עירובין ד א.

2. כך אפשר לפרש; ואפשר לפרש עוד, שהוקשה לגמרא לשון הכתוב "ואמה רוחב" דמשמע שהכתוב מתיחס לרחבו של הסובב, ולזה מפרשינן שהכתוב אינו מתיחס אל אמת הרוחב עצמה, אלא עד אמת הרוחב.

משפת הקרנות] — הלוא תלתא [שלשה] טפחים בלבד הוא שחסר.

וזה הרי אי אפשר, שהרי: ותנן במסכת מדות ג א: הוט של סיקרא [פס אדום] חוגרו למזבח באמצע, כדי להבדיל בין דמים העליונים [דמים הניתנים בגובה קיר המזבח] לדמים התחתונים [דמים הניתנים בתחתית קיר המזבח] — כלומר, הרי מבואר במשנה זו שהקו המבדיל בין דמים עליונים לדמים תחתונים הוא חצי המזבח —

ואם כן — לאחר שנתבאר שהמרחק מן הסוכב ועד חצי המזבח שהוא הקו המבדיל בין דמים העליונים לתחתונים, אינו אלא שלשה טפחים בלבד — תיקשי:

אלא הא דתניא גבי עולת העוף — שהיא מן הדמים העליונים — לבאר את מעשיה:

היה עולה הכהן בכבש, ופנה לסוכב, משהגיע לסוכב היה פונה ומהלך עליו, ובא לו לכנגד קרן דרומית מזרחית של המזבח, ומולק את ראשה של העולה ממול ערפה ומבדיל [כלומר, חותך את שני סימניה, שלא כחטאת העוף שאינו מולק אלא סימן אחד], ומיצה את דמה על קיר המזבח —

ואם עשאה [מיצה את דמה] למטה מרגליו העומדות על הסוכב אפילו עד אמה אחת הרי היא כשירה, ומשום שעד שיעור זה עדיין מתן הדמים הוא למעלה מחצי

הוי? הלוא עשר אמות היה, ולדבריך היו אמותיו מחולקים כך:

שית אמות, דהיינו מן הרצפה ועד כניסת הסוכב — שהם שש אמות — היו אמות בני המשה המשה טפחים —

וארבעי אמות — שמכניסת הסוכב ועד שפת הקרנות, שלש אמות למזבח, ואמה לקרנות — יהיו בני שיתא שיתא.⁽⁵⁾

נמצא שגובה המזבח בטפחים כמה הוי [לפי חשבון זה]:

הלוא המשין וארבעה טפחים הם, כי שש אמות בני חמשה טפחים, הרי שלשים, וארבע אמות בנות ששה טפחים הרי עשרים וארבעה טפחים נוספים.

ופלגיה דמזבח לפי זה כמה הוי — הלוא עשרים ושבעה טפחים.

ואם נביא בחשבון מה המרחק שמהסוכב ועד חצי המזבח, יהיה החשבון כך:

משפת הקרנות ועד כניסת הסוכב כמה הוי: עשרים וארבעה טפחים [ארבע אמות של ששה טפחים] —

כמה בציר לפלגיה דמזבח [כמה חסר מכניסת הסוכב ולמטה ועד חצי המזבח, שלפי חשבונך הוא עשרים וארבעה טפחים

5. מכאן למדנו, שלפי סברת הגמרא עכשיו, היתה אמת הגובה של הקרן באמה בת ששה טפחים, והכתוב מתיחס לרוחב הקרן ולא לגבהו, וכפי שזכר בהערה לעיל.

מחשבת בתחילה — היכן היה הסוכב ביחס לחצי המזבח, ועדיין אין אנו יודעים לשם מה עלינו לידע אותו, ורק כשמביאה הגמרא ברייתא בסוף הקושיא, מתבאר לשם מה עלינו לחשב חשבון זה.

המזבח.

ואם כדברייך, **הא קא יחוב דמים עליונים למטה משני טפחים** מחצי המזבח, הרי נמצא שאם השפיל את מתן הדמים אפילו באמה קטנה בת חמשה טפחים, כבר חרג הוא למטה מחצי המזבח בשני טפחים, שהרי חצי המזבח — לפי מה שנתבאר — אינו רחוק מרגליו העומדות על הסובב אלא שלשה טפחים בלבד.

ומכח קושיא זו, מפרשת הגמרא שהכתוב אינו מתיחס לאמותיו של גובה המזבח, **אלא:**

“**חיק האמה**” — דהיינו היסוד שאמר עליו הכתוב שהוא באמה בת חמשה טפחים — היינו רוחב **הכניסה** של היסוד לתוך עובי המזבח, אבל גובהו של היסוד — שהיה אף הוא אמה — היה באמה בת ששה טפחים.

“**אמה רוחב**” — דהיינו הסובב, שאמר עליו הכתוב שהוא באמה בת חמשה טפחים — היינו רוחב **הכניסה** של הסובב, אבל גובה המזבח משפת היסוד ועד הסובב היה חמש אמות באמות בנות ששה טפחים.

“**גבולה אל שפתה סביב זרת האחד**” — דהיינו הקרנות, שאמר עליהן הכתוב שהיו באמות בנות חמשה טפחים — היינו רוחב **הכניסה** של הקרן, (6) כלומר גגו של קרן הוא שהיה באמה בת חמשה טפחים, ואילו גובהו של קרן היה באמה בת ששה טפחים —

ואם כן ניחא מה ששנינו גבי עולה, שהרי: **בנין מזבח כמה הוה ליה** [מה היה גובהו של בנין המזבח]: **שיתין** [ששים טפחים] — עשר אמות באמות בנות ששה], שהרי כל אמות הגובה היו באמה בת ששה טפחים —

ופלגיה דמזבח — שהוא הקו המבדיל בין דמים עליונים לתחתונים — **כמה הוי: תלתין** [שלשים] טפחים.

ומשפת הקרנות ועד **פוכב כמה הוי עשרים וארבעה** [ארבע אמות באמות בנות ששה טפחים] —

ואם כן, **כמה בציר לפלגיה דמזבח** [כמה חסר מהסובב ולמטה ועד חצי המזבח, שהוא שלשים טפחים] הלוא **ששה** טפחים, והיינו **דתנן גבי עולה:**

אם עשאה למטה מרגליו, אם השפיל ידיו ומיצה את דמה למטה ממקום רגליו העומדות על הסובב **אפילו עד אמה אחת** בת חמשה טפחים **כשרה**, כי עד שיעור זה הוא נותנו טפח למעלה מן החוט.⁽⁷⁾

ומקשינן על פירוש זה בדברי הכתוב: **במאי אוקימתא**, איך פירשת את אמות היסוד והסובב שהם באמה בת חמשה, **בכניסה** שלהם לתוך עובי מקום המזבח?

והרי **מי מצית מוקמת לה בכניסה**, וכי איך אפשר לפרש שכניסתם של אלו לא היתה אלא באמה בת חמשה! **והא תנן** במסכת מדות יג א:

מה שביארה כאן הגמרא.

7. כן פירש רש"י; אך רבינו גרשום פירש

6. לפי מה שנתבאר לעיל שאף לפי סברת הגמרא עד עתה, היתה כניסת הקרן באמה בת חמשה טפחים, נמצא לכאורה ששפת יתר הוא

רוחב המזבח הנותר, ואילו במשנה שנינו שהיה רחבו עשרים ושמונה על עשרים ושמונה בלבד!?

וכי תימא ליישב:

לעולם היה רחבו של המזבח מעל הסובב רחב בארבעה טפחים יותר ממה ששנינו במשנה, אלא **כיון דלא הוי תוספת הרוחב אמה שלימה לא חשיב ליה**, אין המשנה מחשבת רוחב זה ברחבו של המזבח; הרי מכל מקום תיקשי המשך המשנה שם ששנינו:

מקום הקרנות תופס ומפחית משטחו של המזבח אמה מזה ואמה מזה, נמצא המקום שמבפנים לקרנות עשרים ושש אמות על עשרים ושש אמות, שהרי מתוך שלשים ושתים האמות שהיו בתחילה נפחת מרחבו אמת יסוד ואמת סובב ואמת קרנות מכל ארבעת צידי המזבח —

ואם כדברך, הרי לא נפחת בכל כניסה אלא חמשה טפחים, שהרי אף אמת הקרנות מפורשת בכתוב שהיא אמה בת חמשה טפחים, ונמצא ש"נוסף" על רוחב המזבח שלשה טפחים מכל צד שהם ששה טפחים בסך הכל, דהיינו "תוספת" אמה אחת לרוחב המזבח, ואם כן: **עשרין ושבע אמות על עשרים ושבע אמות בלבד הוי**, ואיך החסיר התנא אמה שלימה!?

תחתית המזבח החיצון היה **שלשים ושתים אמה על שלשים ושתים אמה**, עלה המזבח אמה אחת, וכנס לתוך עוביו אמה אחת, זהו "יפוד", נמצא רוחב המזבח מעל היסוד **שלשים אמה על שלשים אמה** שהרי מארבעת צידיו נתמעט רחבו באמה אחת —

ואם כדברך שכניסת היסוד היא באמה קטנה בת חמשה טפחים, הרי שלא נתמעט רוחב המזבח מארבעת צידיו אלא בחמשה טפחים, ואם כן **שלשים אמות גדולות על שלשים ועוד שני טפחים הוי המזבח מעל היסוד**, שהרי "נוסף" לפי חשבונך לרחבו של המזבח טפח מכל ארבעת צידיו! (8)

ותו תיקשי לפי דברך המשך המשנה שם:

עלה חמש אמות משפת היסוד וכנס אמה אחת זהו סובב, נמצא רוחב המזבח עשרים ושמונה אמות על עשרים ושמונה אמות, שהרי נתמעט רוחב המזבח [שהיה שלשים ושתים על שלשים ושתים] אמה של יסוד ואמה של סובב וכן מכל ארבעת צידיו —

ואם כדברך שכניסות היסוד והסובב היו באמות בנות חמשה טפחים, הרי שלא הפחתת מרחבו של המזבח על ידי כניסות היסוד והסובב אלא עשרה טפחים בלבד, ו"נוסף" לרחבו של המזבח שני טפחים מכל צד, ואם כן **עשרים ושמונה אמות על עשרים ושמונה ועוד ארבעה טפחים הוי**

לא רק כניסת היסוד והסובב היו באמה בת חמשה אלא כל רחבו של המזבח היה כן; ומכל מקום מקשה הגמרא לקמן: שמא אין כל רחבו של המזבח נמדד באמות זהות, ואמות הכניסה אכן היו באמות קטנות, ומוכיחה הגמרא לא כן.

כפשוטו, שכוונת המשנה היא לאמה בת ששה טפחים, וכשר המיצוי עד חצי המזבח ממש.

8. ואם תאמר: שמא האמות שנשנו במשנה קטנות הם!?! זה אינו, כי בהכרח שרחבו של כל המזבח נמדד באמות גדולות, שאם לא כן, הרי

ומשנינן: **לא דק התנא בחישובו**, ואכן לא היה אלא עשרים ושבע על עשרים ושבע.

ואכתי מקשינן מהמשך המשנה: **מקום הילוך רגלי הכהנים** — מסביב למזבח לפני מן הקרנות — **אמה מזה ואמה מזה, נמצא עשרים וארבע אמות על עשרים וארבע אמות מקום המערכה שעל המזבח** —

ואם כדברך, **הלוא עשרים וחמשה אמות על עשרים וחמש אמות הוא**, שהרי בלי מקום הילוך הכהנים היה רוחב המזבח עשרים ושבע על עשרים ושבע, ומשנתמעט מקום הילוך רגלי הכהנים באמה מכל צד, הרי נותר עשרים וחמש על עשרים וחמש! (9)

וכי תימא הכא נמי לא דק התנא בחישובו, ואכן מקום המערכה היה עשרים וחמש על עשרים וחמש, כך אי אפשר לומר, כי חישובן מקום המערכה שהוא עשרים וארבע על ארבע, מפורש הוא בכתוב, שהרי:

והא כתיב [יחזקאל מג]: **"והאריאל** [מקום המערכה שעל המזבח] **שתים עשרה** [אמות] **אורך בשתיים עשרה** [אמות] **רוחב — רבוע"**

ותניא: **יכול שאכן כפשוטו שאינו אלא שתיים עשרה על שתיים עשרה? — כשהוא אומר בהמשך הכתוב "אל ארבעת רבעיו"**, הרי ששטח זה הוא רבע משטח המזבח, ומלמד, **שבאמצע** [במרכז] המזבח, הוא מודד שתיים עשרה אמה לכל רוח ורוח.

ומבואר מן הכתוב שאכן לא היה מקום המערכה אלא עשרים וארבע על עשרים וארבע, ושלא כחישובן שהוא עשרים וחמש על עשרים וחמש, ובלשון הכתוב אין לומר "לא דק"!

וכי תימא ליישב את כל הקושיות:

אין האמות שנשנו במשנה כבסיס לרוחב המזבח — דהיינו שלשים ושתיים אמות — זהות, ואם כי אותן אמות שאינן כנגד היסוד הסובב והקרנות, נמדדות באמות בת ששה, מכל מקום **שיתא** אמות מנייהו [שש אמות מהם, שלש מכל צד] **מעיקרא באמה בת חמשה מייתי להו** [מתחילה חישבם התנא לפי אמה בת חמשה], כלומר, לא היה תחתית המזבח שלשים ושתיים אמות זהות על שלשים ושתיים אמות זהות, אלא עשרים ושש על עשרים ושש אמות היו באמות גדולות, ואילו היתר באמות קטנות, ואם כן הרי החשבון עולה במכוון; כך אי אפשר לומר, שהרי:

אם כן — שלא "תפש" המזבח ברוחב העזרה שלשים ושתיים אמות גדולות, אלא שלשים ואחת אמות לכשתוריד שלשה פעמים טפח מכל רוח — **רוחא לה עזרה**, כלומר, נותר שטח פנוי בעזרה מלבד המזבח יותר מהשיעור הנשנה במשנה המובאת בסמוך.

דתנן במסכת מידות ה א:

— מחושבת באמה בת ששה טפחים, אך מכל מקום אין כאן אלא עשרים וחמשה על עשרים וחמשה, רש"י.

9. ואם תאמר: הרי תיקשי יותר, כי אמת ההילוך שהיא בת חמשה טפחים אינה ממעטת אלא ארבעה טפחים מרוחב המזבח?! זה אינו, כי אמת ההילוך — שלא נזכרת בפסוק

הכתוב האומר: יסוד סובב וקרנות היו באמה בת חמשה, באופן אחר:

“חיק האמה” — שאמר עליה הכתוב שהיתה באמה בת חמשה טפחים — היינו האמה שבגובהה [בגובה היסוד] אך לא בכניסת היסוד.⁽¹¹⁾

ונתיישב לנו בפירוש זה הקושיא ממידות רוחב המזבח, שהרי הטפח הנוסף של כניסת היסוד מצמצם בשני טפחים את רחבו הנוטר של המזבח, ואם כן — אף אם אמות רוחב הסובב והקרנות היו באמה בת חמשה טפחים — לא תמצא אמה שלימה יותר מהמידות שנשנו במשנה, ובפחות מאמה לא איכפת לך, שאין הכתוב והתנא מתיחסים לטפחים אלא לאמות שלימות.⁽¹²⁾

“אמה רוחב” — שאמר עליה הכתוב שהיא בת חמשה טפחים — היינו בכניסה של הסובב, אך לא בגובה שמן היסוד ועד הסובב —

ובצירוף עם מה שתבאר הגמרא שאף גובה הקרנות היה באמה בת חמשה טפחים, תתבאר גם הכרייתא דעולת העוף, וכפי שתבאר הגמרא בהמשך.

“גבולה אל שפתה סביב”:

לא שנא הכי, ולא שנא הכי, בין בגובה ובין זצ-א

כל העזרה — כולל הבית הקדוש הבנוי בתוכה — היתה אורך מאה ושמונים ושבע אמות על רוחב מאה ושלשים וחמש אמות, ממזרח למערב הוא האורך שהיה מאה ושמונים ושבע אמות; וכך היתה החלוקה לאורך העזרה:

מקום דריסת רגלי ישראל: אחת עשרה אמה.

ומקום דריסת רגלי הכהנים: אחת עשרה אמה.

המזבח שבעזרה: שלשים ושתים אמות.

בין אולם שלפנים מן המזבח ולמזבח: עשרים ושתים אמה.

אורך ההיכל עם בית קדשי הקדשים: מאה אמה.

אחת עשרה אמה הנותרים לאחורי בית הכפורת.

הרי נמצא, שאם לא היה המזבח אלא שלשים ואחת אמה, הרי שלא תפש משטח העזרה כולה אלא אורך זה, ונוספה אמה אחת שהיתה בין אולם ולמזבח, או במקום דריסת ישראל והכהנים היתה אמה נוספת.⁽¹⁰⁾

אלא מכח קושיא זו מפרשת הגמרא את

חמשה.

12. כן הוא לשיטת רש"י; ואילו להרמב"ם מתיישבת הקושיא ממידות המזבח, במה שכתב הרמב"ם שאמת רוחב הקרנות היה באמה בת ששה טפחים, ויתבאר ביתר פירוט בהמשך הסוגיא בהערות.

10. נתבאר על פי רש"י; אם כי לכאורה יש לנו גם לומר, שאחורי בית הכפורת היה יותר מאחת עשרה אמה.

11. כן הוא לשיטת רש"י שעל פיו מתבאר סוגייתנו; ולהרמב"ם כפי שיתבאר בהערות שבהמשך הענין, בין זו ובין זו היו באמה בת